

УДК 343.211

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2022.26.30>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ

Шаповалова Анна Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності
(Національна академія внутрішніх
справ, м. Київ, Україна)

В умовах воєнного стану активізувалася діяльність благодійних організацій та водночас зловмисників, які, нехтуючи нормами моралі, мають на ній наживу. У зв'язку із зазначеним з'явилася нова кримінально-правова норма (ст. 201-2 Кримінального кодексу України), якою законодавець встановив відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, що й актуалізувало необхідність ґрунтовно дослідити ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого цією статтею. Метою статті є дослідження концептуальних засад кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. З огляду на специфіку теми й мету публікації, під час дослідження застосовано комплекс наукових методів – загальнонауковий, спеціально-науковий, системний, догматичний та філософський, що забезпечили об'єктивне дослідження предмета й формулювання ґрунтовних висновків. Аргументовано, що склад кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-2 Кримінального кодексу України, є не цілком досконалим. Визначено, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 201-2 Кримінального кодексу України, є фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності (шістнадцяти років) і займається волонтерством – наданням безоплатної та гуманітарної допомоги. За результатами дослідження встановлено зміст корисливого мотиву винного під час вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 Кримінального кодексу України. Констатовано необхідність доповнення диспозиції ч. 1 ст. 201-2 Кримінального кодексу України після слів «з метою отримання прибутку» словами «для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи». Доведено доцільність запровадження можливості застосовувати заходи кримінально-правового характеру до юридичних осіб, на користь яких вчинено кримінальне правопорушення, передбачене ст. 201-2 Кримінального кодексу України, шляхом доповнення відповідними положеннями ст. 96-3 цього Кодексу. Практична значущість статті полягає в тому, що у ній окреслено основні проблемні питання притягнення винних до кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку благодійних пожертв, гуманітарної або безоплатної допомоги, а також шляхи їх подолання, що значно покращить роботу правоохоронних органів у зазначеній сфері.

Ключові слова: благодійна діяльність, благодійна організація, волонтерство, склад кримінального правопорушення, нецільове використання.

**CRIMINAL LIABILITY FOR MISAPPROPRIATION OF HUMANITARIAN AID,
CHARITABLE DONATIONS OR GRATUITOUS AID**

Shapovalova Anna Oleksandrivna,
Candidate of Law Sciences,
Leading Scientific Researcher
at the Scientific Laboratory
on the Problems of Crime Prevention
(National Academy of Internal Affairs,
Kyiv, Ukraine)

Due to the conditions of military situation, the activity of charitable organizations and at the same time the attackers, who do not take moral norms, have a profit on it. In connection with the above mentioned, a new criminal-legal norm has appeared (p. 201-2 of the Criminal Code of Ukraine), which the law-maker has established responsibility for illegal use for the purpose of obtaining in order to receive the profit of humanitarian aid, charitable donations or free aid, which has actualized the necessity to study thoroughly the signs of the criminal offense envisaged by this article. The Aim of an article is exploring of conceptual basis of criminal responsibility for illegal use for the purpose of obtaining a profit of humanitarian help, charitable donations or free assistance. Taking into account the specifics and purpose of publication, a complex of scientific methods was applied during the research – scientific, specialized, systematic, dogmatic and philosophical, which provided an objective research of the subject and formulation of fundamental conclusions. It was argued that the composition of criminal offense provided by Article 201-2 of Criminal Code of Ukraine is not quite perfect. It is determined that the subject of criminal offense, provided in part 1 of Article 201-2 of Criminal Code of Ukraine is a physically examinable person who has reached the age of criminal responsibility (16 years) and is engaged in volunteering – providing free and humanitarian assistance. According to the results of the study it was established the content of useful motive of guilty during criminal offense provided by article 201-2 of Criminal Code of Ukraine. It is stated that the necessity of additional dispositions of part 1 Article 201-2 of Criminal Code of Ukraine after the words «in order to obtain profit» with the words «for itself or another individual or legal entity». It is proved that it is expedient to introduce the possibility to apply criminal-legal measures to the legal entities in favor of which criminal action is taken, provided in in part 1 of Article 201-2 of Criminal Code of Ukraine, by supplementing the relevant provisions of art. 96-3 of this Code. The practical significance of the article lies in the fact that it outlines the main problem issues of bringing the guilty to criminal responsibility for illegal use in order to obtain profit of charitable donations, humanitarian of free aid, as well as ways of overcoming them, which will significantly improve the work of law enforcement bodies in the mentioned sphere.

Key words: charity, charity organizations, volunteering, criminal offense composition, inappropriate use.

Вступ. Під час збройних конфліктів важливе значення для забезпечення найнеобхіднішими предметами гігієни, ліками, їжею, одягом і спорядженням як цивільного населення, так і військовослужбовців та інших осіб, залучених до воєнних дій, має гуманітарна допомога. Її надають переважно безоплатно волонтери, які за допомогою благодійних пожертв закупають необхідне. Гуманітарна допомога сприяє виживанню цивільного населення в умовах війни, а військовослужбовцям дає змогу отримати дефіцитне спеціальне спорядження. Належна гуманітарна допомога разом із державним забезпеченням є чи не єдиним джерелом існування для людей, які перебувають у зоні активних бойових дій.

На жаль, в Україні непоодинокими є випадки нецільового використання благодійних пожертв. З метою протидії такій незаконній діяльності Законом України від 24 березня 2022 року № 2155-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» [1], Кримінальний кодекс (далі – КК) України доповнено ст. 201-2, якою встановлено кримінальну відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

Проблема кримінально-правового захисту благодійної діяльності є актуальною у зв'язку з численними дискусійними питаннями, що виникають при застосуванні положень кримінального закону [2, с. 250]. Для якісної реалізації зазначеної норми постає необхідність у ґрунтовному її дослідженні та розробленні рекомендацій з її удосконалення, оскільки норма є новою в КК України і в теорії кримінального права ще немає напрацювань науковців, присвячених аналізу аспектів цієї проблематики.

Деякі вчені у свої дослідженнях розкривали окремі питання нецільового використання товарів та предметів гуманітарної допомоги, зокрема: В. В. Гальцова, С. О. Харитонов, О. М. Храпцов, О. О. Житний, А. А. Васильєв «Criminal law as a means of protecting human rights and freedoms in the modern world» [1] (2021) у якому проаналізовано роль КК України в охороні основних прав і свобод людини та громадянина; В. В. Чернеї, С. С. Чернявський, О. М. Джужа, В. В. Бабаніна, О. В. Тихонова та інші «Peculiarities of the economic crimes committed with the use of information technologies» [3] (2021), «Criminal liability for cryptocurrency transactions: Global experience» [4] (2021), «Combating credit fraud: Experience of Ukraine and some other European Countries» [5] (2021) у яких визначено основні проблемні питання економічної безпеки під час вчинення різних кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності; О. В. Кришевич «Кримінальна відповідальність за нецільове використання гуманітарної допомоги чи один з видів шахрайства» [6] (2022) у якому надано характеристику складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України; Асадчев Ю. «Проблемні аспекти діяльності благодійних організацій в Україні та шляхи їх вирішення» [7] (2017) та Репін Д. А., Гаруст Ю. В. «Проблеми правового регулювання діяльності гуманітарних організацій в Україні» [8] (2019) у яких викладено основні проблемні питання, що пов'язані з діяльністю благодійних організацій. Зазначені вчені у своїх дослідженнях хоч і вивчали окремі питання, що пов'язані з гуманітарною допомогою та діяльністю благодійних організацій, проте ґрунтовного аналізу питань кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги в доктрині кримінального права немає.

Метою статті є дослідження концептуальних засад кримінальної відповідальності за використання благодійних пожертв, гуманітарної або безоплатної допомоги з метою отримання прибутку, оскільки проблематика кваліфікації зазначеного діяння є дискусійною (неоднозначною). Основними завданнями дослідження є: 1) аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України; 2) визначення недоліків змісту зазначеної статті; 3) виявлення та окреслення проблемних питань, що стосуються притягнення винних до кримінальної відповідальності за досліджуване діяння; 4) надання практичних рекомендацій та пропозицій для подолання виявлених проблем та удосконалення кримінального законодавства України.

Матеріали та методи. У статті використано нормативну базу, що регламентує порядок здійснення операцій з гуманітарною допомогою та благодійними жертвами, а також було використано результати досліджень деяких учених, які вивчали питання з окресленої тематики, зокрема: «Human rights violations by war crimes: Theory and practice» [9] В. П. Пилипенка та ін.; «To the problem of structure and

classifications of criminal policy formation» [10] М. В. Шепітька; «Counteracting planning, preparation, resolution and management aggressive war on the territory of Ukraine» [11] О. О. Юрікова; «Гуманітарна катастрофа чи гуманітарна голка – дві сторони однієї медалі: доступ до гуманітарної допомоги в умовах збройного конфлікту на сході України» [12] О. А. Біди та ін.; «Проблемні аспекти діяльності благодійних організацій в Україні та перспективи їх вирішення» [13] В. М. Давидюк; Науково-практичні коментарі КК України [14; 15; 16]. Наведені публікації та нормативно-правові акти стали підґрунтям нашого дослідження.

З огляду на специфіку теми, мети й окресленого завдання дослідження, використано комплекс наукових методів: системний – застосовано для вивчення досліджуваного складу кримінального правопорушення як цілісного явища; логіко-семантичний – у процесі детального вивчення понятійно-категоріального апарату щодо кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги; догматичний – для окреслення напрямів удосконалення структури досліджуваної норми та виявлення можливих недоліків; діалектичний – під час дослідження категорій і кримінально-правових понять стосовно відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, що забезпечить отримання істинного результату шляхом розгляду різних позицій та підходів; системно-структурного аналізу – для визначення структури кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, взаємозв'язку та взаємообумовленості елементів у структурі досліджуваної статті; моделювання – для формулювання пропозицій з удосконалення чинного КК України в частині кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги шляхом створення та дослідження моделі правової норми; індукції – для отримання узагальненого висновку шляхом здійснення формально-логічних умовиводів, на підставі чого буде сформульовано понятійно-категоріальний апарат предмета дослідження [10, с. 284].

Крім того, метод аналізу буде використано під час тлумачення понять, що стосуються предмета й тематики дослідження, а також для розроблення авторських наукових позицій. Для тлумачення термінів і понять (термінологічного апарату) буде використано лінгвістичний метод.

У дослідженні втілено концепцію визначення трьох основних рівнів методології, що дало змогу використати відповідні методи пізнання. Щоб отримати нові наукові результати, пріоритет надано системному й догматичному методам. Системний метод надав можливість аналізувати складові залежно від специфіки порівняння конкретних систем і визначення їх співвідношення (частини статті розглядають в якості мікросистеми, а статтю загалом – як макросистему). Догматичний метод сприяв з'ясуванню обґрунтованості й відповідності побудови досліджуваної кримінально-правової норми законам і правилам формальної логіки. Такий пріоритет ідентифіковано через відповідний обсяг дослідження, на підставі чого сформовано аутентичний погляд на перспективи вдосконалення кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

Результати та обговорення. Україна знаходиться в стані війни з лютого 2014 року, коли було зафіксовано перші випадки порушення Збройними силами Російської Федерації (далі – РФ) всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням цієї країни порядку

перетину державного кордону України в районі Керченської протоки й використання нею своїх військових формувань, дислокованих в Автономній Республіці Крим, для блокування українських військових частин [11, с. 180–181]. Друга фаза збройної агресії РФ проти України розпочалася у квітні 2014 року, коли контрольовані, керовані та фінансовані спецслужбами РФ озброєні бандитські формування проголосили створення «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки». Попри досягнення Мінських домовленостей [17], учасником яких є російська сторона та які спрямовані на припинення спричиненого російською агресією збройного конфлікту, РФ з більшою або меншою інтенсивністю продовжує збройну агресію проти України [18]. І вже 24 лютого 2022 року РФ розпочала повномасштабну війну проти України, що призвело до зниження рівня кримінально правового захисту людини, суспільства та держави [3, с. 424].

З моменту початку війни й донині волонтери завдяки небайдужим людям надають гуманітарну допомогу всім, хто перебуває в населених пунктах, де проходили або проходять бойові дії. Крім того, вони надають прихисток внутрішньо переміщеним особам. За допомогою гуманітарної допомоги (військової) забезпечують і військовослужбовців Збройних сил України новітнім іноземним спорядженням тощо [9, с. 275].

Волонтери – це особи, які на безоплатних засадах надають допомогу усім, хто її потребує. Така діяльність потребує значного часу, суттєвих зусиль і грошових надходжень або матеріальної благодійності. Надання гуманітарної допомоги супроводжується низкою складнощів і небезпек, зокрема йдеться про логістичні проблеми, ворожі обстріли, складність перетинання кордону, блокпостів тощо. Водночас у такій діяльності постають не лише зовнішні загрози, а й внутрішні, головною з яких є бажання збагатитися на людському горі. За цих обставин «волонтери» отримують грошові кошти, які або частково, або цілком привласнюють, чим обманюють осіб, які надали їм гроші для закупівлі води, їжі, паливно-мастильних матеріалів, одягу, спорядження тощо [4, с. 305; 5, с. 94]. У нашій країні випадки нецільового використання благодійних пожертв є непоодинокими.

З метою протидії такій незаконній діяльності чинний Кримінальний кодекс України був доповнений новою ст. 201-2, якою встановлено кримінальну відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Передусім слід зауважити, що війна в Україні триває понад вісім років, а отже, протягом цього самого періоду займаються благодійною діяльністю волонтери, а відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги було встановлено лише 2022 року, що надало можливість деяким зловмисникам уникати покарання за такі діяння впродовж тривалого проміжку часу.

Частина 1 ст. 201-2 КК України передбачає відповідальність за продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном з метою отримання прибутку, вчинені в значному розмірі, що карається штрафом від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до чотирьох років.

Позитивно оцінюючи положення зазначеної вище норми, слід з'ясувати питання щодо суб'єкта кримінального правопорушення та спрямованості корисливого мотиву винної особи. На перший погляд видається, що суб'єктом зазначеного кримінального правопорушення є будь-яка фізична осудна особа, яка досягла віку 16-ти років. Проте, з огляду на зміст законів України від 22 жовтня 1999 року № 1192-XIV «Про гуманітарну допомогу» [19] та від 5 липня 2012 року № 5073-VI «Про благодійну діяльність

та благодійні організації» [20], можна стверджувати, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 201-2 КК України, є фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності (16 років) і яка займається волонтерством – наданням безоплатної та гуманітарної допомоги [13, с. 179]. Тобто визначальним має бути той факт, чи особа надає таку допомогу, чи отримує її.

Наприклад, громадянин Г. як підприємець отримує грошові кошти від небайдужих українців для придбання їжі та води людям, які їх потребують у районах ведення бойових дій. Він купує необхідне, однак не віддає це за цільовим призначенням, а виставляє на продаж у власному магазині для отримання прибутку. У діях Г. явні ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 201-2 КК України, а за умови введення воєнного чи надзвичайного стану – ч. 3.

Розглянемо другий приклад. Громадянин А. як службовець територіальної оборони міста Харкова отримав як безоплатну допомогу прилад нічного бачення. Проте невдовзі цей прилад йому стає непотрібним, натомість необхідними стали ліки чи спорядження. У зв'язку із цим А. продає прилад нічного бачення, отримує прибуток з його продажу, а на отримані грошові кошти купує бронежилет і каску. З одного боку, громадянин А. продав товар, який був безоплатною допомогою, з іншого – А. отримав таку допомогу й може нею розпоряджатися на власний розсуд.

Отже, маємо два приклади, у яких особи продають товари гуманітарної допомоги, водночас мають різні статуси (один надає безоплатну допомогу, інший потребує безоплатної допомоги).

З приводу спрямованості корисливого умислу винного слід зазначити, що, з огляду на зміст ч. 1 ст. 201-2 КК України, особа, бажаючи збагатитися, обертає товари чи предмети гуманітарної допомоги на власну користь. Проте непоодинокими є випадки використання гуманітарної допомоги чи благодійних пожертв на користь третіх осіб чи юридичних осіб [12, с. 33]. У зв'язку з цим пропонуємо доповнити диспозицію ч. 1 ст. 201-2 КК України після слів «з метою отримання прибутку» словами «для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи». Якщо є випадки обернення товарів чи предметів гуманітарної допомоги на користь юридичної особи, то доцільно запровадити можливість застосовувати до таких юридичних осіб заходи кримінально-правового характеру [15, с. 240; 16, с. 297]. Тож пропонуємо доповнити положення ст. 96-3 КК України вказівкою на ст. 201-2 цього Кодексу.

Також не цілком зрозуміла позиція законодавця, чому за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, вчинене в значному розмірі (станом на 2022 рік – від 434 175 грн), особа несе покарання у виді штрафу в розмірі від 34 000 грн до 51 000 грн, тобто в 8–10 разів менше. Оскільки вид і розмір покарання явно не відповідають фактично спричиненим збиткам, пропонуємо посилити санкцію ч. 1 ст. 201-2 КК України, виклавши її в такій редакції: «караються штрафом від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на строк до 3 років та з конфіскацією майна». Страх отримати покарання у виді позбавлення волі буде ефективним стримувальним засобом від вчинення зазначеного вище кримінального правопорушення, а конфіскація майна забезпечить відшкодування завданих збитків у повному обсязі, що сприятиме відновленню належної благодійної діяльності та гуманітарної допомоги тим, хто її потребує.

Висновки. Аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, дає підстави для таких висновків.

Гуманітарна допомога відіграє важливу роль для забезпечення найнеобхіднішими предметами гігієни, ліками, їжею, одягом та спорядженням як цивільного населення, так і військовослужбовців під час збройних конфліктів. Аргументовано, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 201-2 КК України, є фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності (шістнадцяти років) і яка займається волонтерством – наданням безоплатної та гуманітарної допомоги. Визначальною ознакою під час встановлення суб'єкта має бути той факт, чи особа надає таку допомогу, чи отримує її.

Констатовано необхідність доповнити назву диспозиції та ч. 1 ст. 201-2 КК України після слів «з метою отримання прибутку» словами «для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи». Це дасть змогу притягувати до відповідальності осіб, які намагаються збагатити не лише себе, а й інших фізичних чи юридичних осіб, незаконно реалізуючи гуманітарну допомогу. Обґрунтовано доцільність запровадити можливість застосовувати заходи кримінально-правового характеру до юридичних осіб, на користь яких вчинено кримінальне правопорушення, передбачене ст. 201-2 КК України, шляхом доповнення відповідними положеннями ст. 96-3 КК України.

Запропоновано посилити кримінальну відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, вчинене в значному розмірі, шляхом змінення санкції ч. 1 ст. 201-2 КК України, яку слід викласти в такій редакції: «караються штрафом від двох до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до чотирьох років, або позбавленням волі на строк до 3 років та з конфіскацією майна».

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги: Закон України від 24.03.2022 р. № 2155-IX. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#n5](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#n5). (дата звернення 20.05.2022).
2. Criminal law as a means of protecting human rights and freedoms in the modern world / V. Haltsova et al. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. No. 28(3). P. 248–256. doi: 10.37635/jnalsu.28(3).2021.248-256.
3. Cherniavskiy S., Babanina V., Vartyletska I., Mykytchyk O. Peculiarities of the economic crimes committed with the use of information technologies. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. No. 10(1). P. 420–431. doi: 10.14207/ejsd.2021.v10n1p420.
4. Cherniei V., Cherniavskiy S., Babanina V., Tykhonova O. Criminal liability for cryptocurrency transactions: Global experience. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. No. 10(4). P. 304–316. doi: 10.14207/ejsd.2021.v10n4p304.
5. Cherniei V., Cherniavskiy S., Dzhuzha A., Babanina V. Combating credit fraud: Experience of Ukraine and some other European Countries. *Amazonia Investiga*. 2021. No. 10(42). P. 93–102.
6. Кришевич О. В. Кримінальна відповідальність за нецільове використання гуманітарної допомоги чи один з видів шахрайства. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1 (17). С. 173–183. doi: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.17.258361>.
7. Асадчев Ю. Проблемні аспекти діяльності благодійних організацій в Україні та шляхи їх вирішення. *Юрист і Закон*. 2017. № 27. URL: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA010473.
8. Репін Д. А., Гаруст Ю. В. Проблеми правового регулювання діяльності гуманітарних організацій в Україні. *Правові горизонти*. 2019. № 19 (32). С. 144–149. doi: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i19.p144>.

9. Pylypenko V., Sliusarchuk K., Pylypyshyn P., Boichenko S. Human rights violations by war crimes: Theory and practice. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. № 28(4). P. 270–278. doi: 10.37635/jnalsu.28(4).2021.270-278.
10. Shepitko M. To the problem of structure and classifications of criminal policy formation. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2020. No. 27(4). P. 282–293. doi: 10.37635/jnalsu.27(4).2020.282-293.
11. Yurikov O. Counteracting planning, preparation, resolution and management aggressive war on the territory of Ukraine. *Legal sciences and their role in the development of the legal culture of a modern man: monograph*. Riga: Baltija Publishing, 2022. P. 180–197. doi: 10.30525/978-9934-26-209-8-9.
12. Гуманітарна катастрофа чи гуманітарна голка – дві сторони однієї медалі: доступ до гуманітарної допомоги в умовах збройного конфлікту на сході України / О.А. Біда та ін. Київ: КИТ, 2016. 54 с.
13. Давидюк В. М. Проблемні аспекти діяльності благодійних організацій в Україні та перспективи їх вирішення. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 178–182. doi: 10.34069/AI/2021.42.06.9.
14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
15. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров та ін. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
16. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника та ін. 11-те вид., переробл. та доповн. Київ: Дакор, 2019. 1384 с.
17. Комплекс заходів щодо виконання Мінських угод. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/b/140221.pdf>.
18. Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків»: постанова Верховної Ради України від 21.04.2015 р. № 337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19#n8>. (дата звернення: 20.05.2022).
19. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>. (дата звернення: 20.05.2022).
20. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>. (дата звернення: 20.05.2022).